

dementi af at bombardementet kan ses som et bestillingsarbejde af Ebbe Munck. Derimod forekommer de mere vidtgående slutninger om bombardementets betydning for udviklingen af den engelske politik og for stemningen generelt mindre overbevisende.

Hans Kirchhoff

ERIK BOEL: Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88. Akademisk Forlag 1988. 278 s., ill. 138 kr.

Politologen Erik Boels hovedsynspunkt i denne bog er, at der – med en række mere eller mindre vægtige forbehold – har været en kontinuitet i Socialdemokratiets atomvåbenpolitik i hele perioden siden 1945. Der fremlægges i bogen dokumentation og argumentation for det standpunkt (som også er partiets eget), at årsagerne til den skærpelse, der skete i Socialdemokratiets skepsis over for atomoprustningen og dens logik fra slutningen af 1970'erne, primært skal søges i ønsket om afspænding og en reduktion af den atomare trussel mod verden i almindelighed og mod det nordiske område i særdeleshed. Dvs. en naturlig fortsættelse af den lavspændingspolitik, som allerede i 1950'erne fik partiet til at sige nej tak til fremmede baser og atomvåben på dansk jord i fredstid. Også indenrigspolitiske faktorer som hensynet til den fremvoksende fredsbevægelse, SFs stemmeindhug på Socialdemokratiet, samt oppositionsrollen fra 1982 anføres som faktorer, der har påvirket – og skærpet – partiets atompolitiske profil gennem den sidste halve snes år.

De mere historiske dele af bogen – perioden fra 1949 til 1970'erne – indeholder en række interessante iagttagelser. F.eks. mener Boel at kunne konstatere, at Socialdemokratiets forsigtige og forbeholdne nej til atomvåben på dansk jord i årene 1957-60 først og fremmest skyldtes partiledelsens usikkerhed mht. USA's (fremtidige) interesse i evt. udstationering af atomvåben i det nordiske område. Og da partiet fra begyndelsen af 60'erne endelig gik klart imod atomvåben i Danmark i fredstid, skyldtes det iflg. Boel i alt væsentligt presset fra Kampagnen mod Atomvåben og det nye parti SF.

Hvis i hvert fald den sikkerhedspolitisk velorienterede læser formentlig alligevel vil finde store dele af fremstillingen noget forudsigelig, er en hovedårsag Boels kildegrundlag. Han har ganske vist været igennem et relativt omfattende materiale: foruden de åbne kilder (folketingsdebatter, en del pressemateriale, monografier, m.m.) visse ikke-offentligt tilgængelige, nemlig – for de første tiår efter 1945 – Socialdemokratiets parti- og folketingsgruppeprotokoller og ministermødeprotokoller, og han har interviewet en række af de ledende socialdemokratiske aktører. Det er da også disse indblik i partiets interne politikformulering, som gør bogen egentlig læseværdig – også selv om disse kilder hos Boel ikke bringer *afgørende* nyt for dagen.

Det problematiske er imidlertid, at Boel ikke i nævneværdigt omfang har inddraget kildegrupper, som kunne belyse partiets atompolitik 'udefra', dvs. fra andre partipolitiske vinkler eller ud fra et internationalt synspunkt, herunder Danmarks stilling i NATOs generelle strategiske planlægning gennem årene. Fremstillingen er i alt for høj grad styret af, hvad Boel selv kalder 'de socialdemokratiske markeringer' på atompolitikken. Dem er der ledt med lys og

lygte efter, og det er naturligvis godt – men ikke godt nok, for det medfører, at alt det, partiet *ikke* har udtalt sig om, også bliver væk for forfatteren. Og som bekendt er dét, som ikke siges, ofte nok så interessant som det, der faktisk siges.

Boel forholder sig ikke ukritisk til Socialdemokratiets udvikling af sin atomvåbenpolitik, men bogen er – tilsigtet eller ikke – grundlæggende skrevet ud fra partiets egen selvforståelse, 'indefra'. Det blokerer selvsagt for en tilbunds gående påvisning og analyse af mulige modsætninger mellem ord og handling.

Det mest iøjnespringende eksempel på bogens tendens til at skøjte for let hen over spændende og kontroversielle problemstillinger er dens (manglende) behandling af Grønlands rolle. At især Thulebasen lige siden begyndelsen af 1950'erne har været af vital betydning for den amerikanske *Strategic Air Command's* planlægning af den atomare luftoffensiv, og at de skiftende socialdemokratiske regeringer konsekvent fulgte de tre abers politik ('ikke se, ikke høre, ikke tale') mht., hvad USA egentlig foretog sig i Grønland, ja, det kan man ikke læse noget om i bogen. Den nøjes stort set med (kortfattet) at behandle det i denne sammenhæng kun marginalt interessante spørgsmål, om der evt. har været (stationeret) atomvåben i Grønland. Øens enorme betydning for den amerikanske defensive og offensive atomare planlægning i de sidste mere end 40 år, og de socialdemokratiske politikeres diskrete, men (i hvert fald indtil for ganske få år siden) blanke accept af den store allieredes forsikringer om alle de grønlandske installationers vitale betydning for den vestlige verdens forsvar, diskuteres eller problematiseres ikke. Det er således næppe tilfældigt, at grundbogen om disse problemer, Paul Claessons (red.) *Grønland: Middelhavets perle* (1983), ikke figurerer i bogens noter eller litteraturliste.

På lignende vis ignoreres den vigtige rolle, som Færøerne har spillet i den amerikanske atomstrategi i hvert fald siden H. C. Hansen diskret gav USA lov til at oprette en LORAN C-station dér, som iflg. Pentagon i 1960 var »essentiel« for Polaris-ubådenes navigation og atommissilaffyringer.

Et sidste eksempel er den manglende omtale af Østersøkommandoens konsekvenser, som bl.a. var fuld integration (i krig) af danske og *tyske atombevæbnede* styrker. Følgelig oplæres danske styrker (i modsætning til de norske) i håndtering af atomvåben – uanset atomvåben-forbudet i Danmark i fredstid.

På den anden side er ikke alle væsentlige 'socialdemokratiske markeringer' medtaget i bogen. Mens eksempelvis 'outsideren' Bodil Kochs atompolitiske oppositionsrolle i både folketingsgruppe og parti stort set får den fremtrædende plads, den fortjener, forbigås helt den lige så dybtgående, og nok sagligt mere velargumenterede, atomstrategi-kritik fra en anden 'outsider' i partiet, Frode Jakobsen, helt tilbage fra midten af 1950'erne.

Endelig må det også nævnes, at bogen lider af visse formelle svagheder. Den er ikke klart struktureret, hverken kronologisk eller tematisk, heller ikke altid inden for de enkelte underafsnit. Det betyder både, at der er for mange gentagelser, og at læsningen bliver lidt flimrende. Det er naturligvis ærgerligt, især når hensigten netop har været at følge udviklingen i den socialdemokratiske atompolitik udformning over tid. Der er desværre også flere eksempler på direkte forkerte kildehenvisninger og fejlцитeringer. Blot et enkelt skal nævnes her: S. 181 citeres den socialdemokratiske viceudenrigsminister Ernst Christiansen for følgende i november 1957: »I dette spørgsmål måtte vi i første række sammen med Norge holde os på linie med de øvrige NATO-lande«. Læseren bibringes det indtryk, at der her refereres til den generelle danske linie i FN vedr. nedrustningsspørgs-

målet. Af aktstykket i Ernst Christiansens arkiv, som er et mødereferat fra den danske FN-delegation, fremgår det imidlertid entydigt, at der med »dette spørgsmål« udelukkende tænkes på problemet om evt. udvidelse af medlemsantallet i FNs nedrustningskommission.

Fremstillingen ville kort sagt have vundet ved en generel redaktionel opstramning og grundigere efterkontrol.

Alle disse kritiske bemærkninger til trods bør det dog til slut noteres, at bogen, især i kraft af sit perspektiv bagud og sin detaljerede gennemgang af det sidste tiår, på mange måder er både læseværdig og nyttig for den, der ønsker sig en større forståelse af Socialdemokratiets aktuelle atomvåbenpolitik og dens baggrund.

Poul Villaume

ANITA DETHLEFSEN: På vej mod EF. Landbruget og de europæiske markedsplaner 1957-72. Odense, Landbohistorisk Selskab, 1988. 144 s. Ill. 80 kr.

Den gængse opfattelse af det danske landbrugs holdning til et dansk medlemskab af det Europæiske Fællesskab er, at landbruget, nærmest en bloc gik ind for dansk medlemskab af EF lige fra 1957. Det er rigtigheden af denne opfattelse Anita Dethlefsen har sat sig for at efterprøve.

Undersøgelsen er en analyse af holdningen til dansk EF-medlemskab i centrale landbrugsorganisationer: Landbrugsrådet, De danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger, De samvirkende danske Andels-Svineslagterier, Centralforeningen af Tolvmandsforeninger m.fl. Analysen bygger specielt på trykte og utrykte referater og beretninger fra de respektive organisationer. Endelig indgår rapporter og betænkninger fra Udenrigs- og Landbrugsministeriet og Det økonomiske Råds Formandsskab.

Undersøgelsen er disponeret i 3 perioder. 1. 1957-59, hvor EF dannes, uden dansk deltagelse, bl.a. fordi England ikke kommer med. 2. 1960-69, hvor der er flere tilløb til forhandlinger om optagelse. Det strandede dog hver gang på, at England ikke kommer med. 3. 1970-72, hvor de forhandlinger, der endelig førte frem til Danmarks og Englands optagelse i EF, finder sted.

Indenfor hvert hovedafsnit behandles landbrugets markedsudvikling og organisationernes interne debat og holdning til et EF-medlemskab.

Det lykkes ikke forfatteren at aflive den opfattelse, at alle landbrugets organisationer fra starten var varme tilhængere af dansk EF-medlemskab. Derimod kan hun påvise, at der var store forskelle i opfattelsen af, hvilke betingelser et dansk medlemskab skulle bygge på.

Et af problemerne op gennem 1950'erne og 1960'erne var, at det engelske marked spillede en stadig mindre rolle som aftager af danske landbrugsprodukter. Til gengæld spillede Tyskland, Frankrig og de andre lande, som gik med i EF fra begyndelsen en stadig større rolle. Men samtidig var England stadig den største enkeltaftager af danske landbrugsprodukter. 1956 aftog England 45%, de seks »EF-lande« 35% og andre lande 19% af landbrugets eksport. Sat på spidsen var problemet altså, at hvis Danmark og England blev udenfor EF, så mistede